

Status społeczno-ekonomiczny a polityki antidyskryminacyjna i społeczna

Dr hab. Ryszard Szarfenberg

Uniwersytet Warszawski

Instytut Polityki Społecznej

Seminarium *Status społeczno-ekonomiczny jako przesłanka dyskryminacji*, 16.12.11

Projekt [Sieć na rzecz promowania równości i różnorodności w działaniach administracji publicznej – „Równość i Różnorodność – praktycznie”](#) realizowany przez Fundusz Współpracy i Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej

Niedopuszczalna jest jakakolwiek dyskryminacja w zatrudnieniu, bezpośrednia lub pośrednia, w szczególności ze względu na:

1. płeć,
2. wiek,
3. niepełnosprawność,
4. rasę,
5. religię,
6. narodowość,
7. przekonania polityczne,
8. przynależność związkową,
9. pochodzenie etniczne,
10. wyznanie,
11. orientację seksualną
12. zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy

Przesłanki dyskryminacyjne w Kodeksie pracy

Komentarz: wśród przesłanek nie ma elementów wyznaczających niski status społeczno-ekonomiczny – niskiego dochodu, niskiego poziomu wykształcenia, pracy o niskim prestiżu lub pozostawania bez pracy (ale patrz przesłanka 12)

Wymiary wyznaczające strukturę społeczną – różne rodzaje zasobów

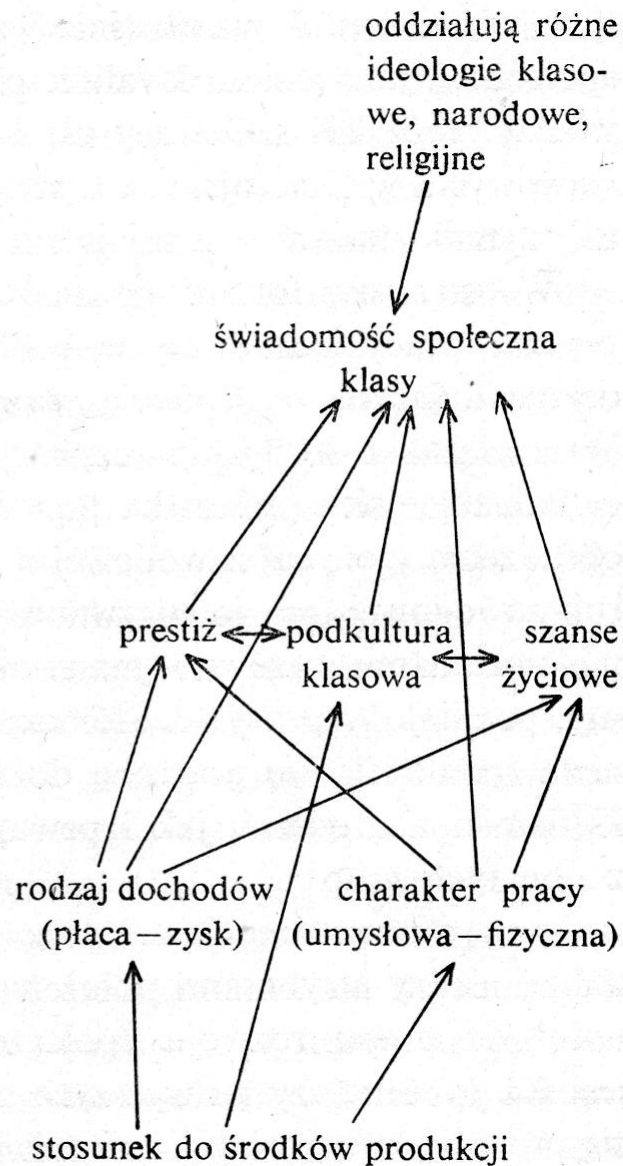
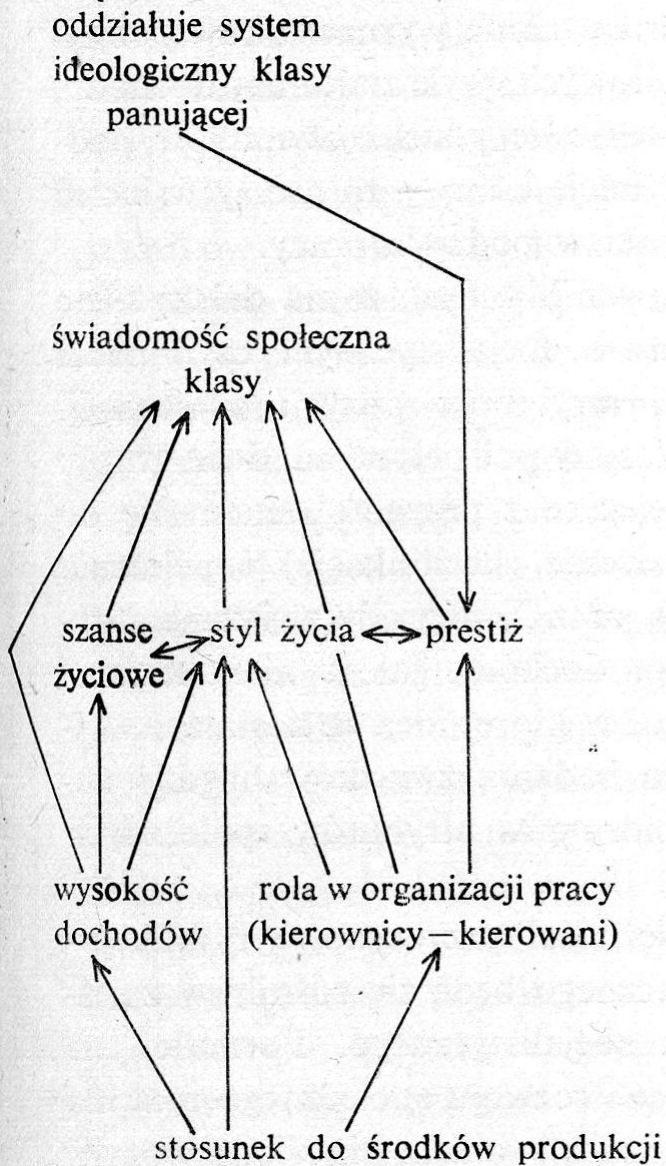
- **Zasoby „produkcyjne”**, które stratyfikują ludzi ze względu na własność i kontrolę środków produkcji
- **Zasoby „organizacyjne”**, których odzwierciedleniem jest podział na wyższych kierowników-menedżerów, niższy personel nadzoru i szeregowych pracowników, pozbawionych możliwości kontroli
- **Zasoby „kwalifikacji”** ..., gdzie najwyższą pozycję zajmują eksperci, wyprzedzając „wykwalifikowanych pracowników” i „kategorie” niewykwalifikowane, usytuowane najniżej

Status społeczno-ekonomiczny jako miejsce w strukturze społecznej

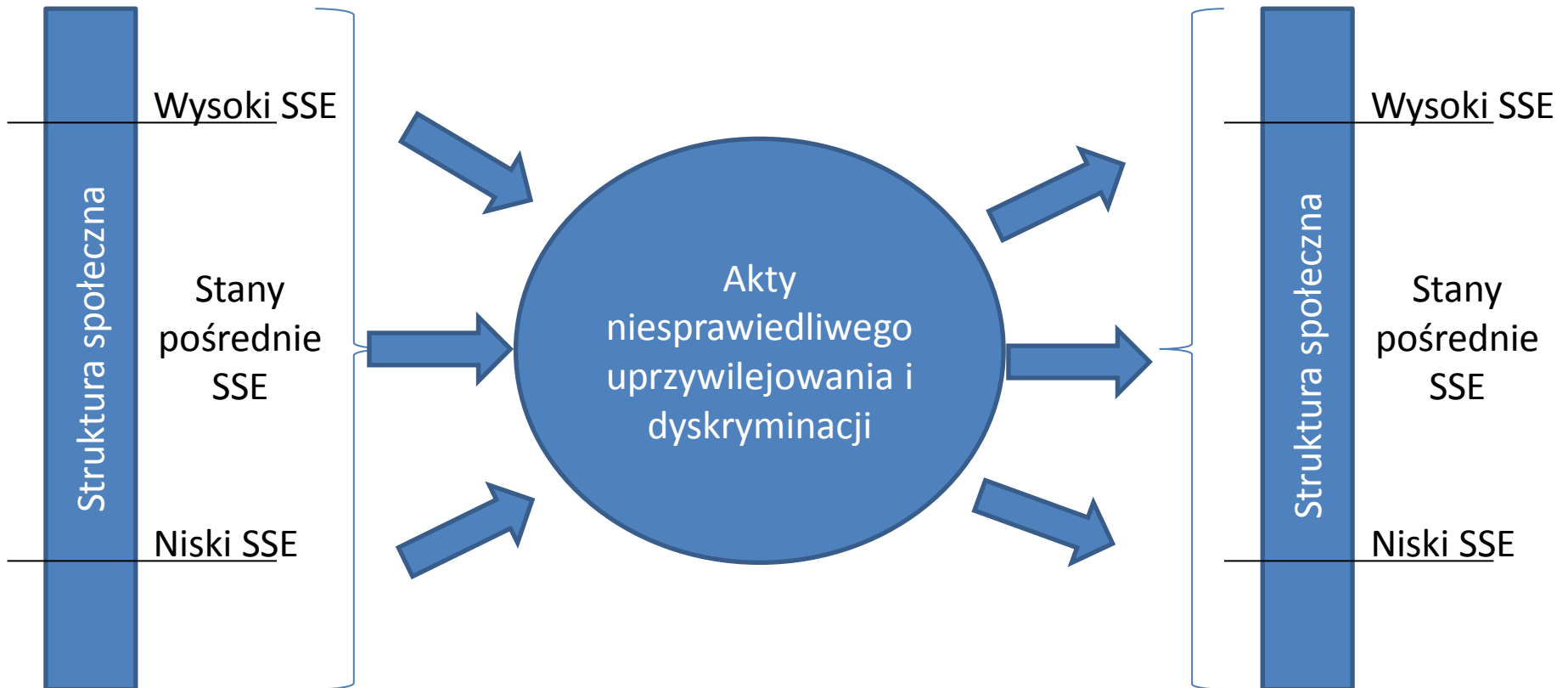
ZASOBY PRODUKCYJNE

	Właściciele	Pracownicy najemni			
Mają kapitał, aby zatrudniać pracowników i mogą sami pracować	1. Kapitałiści	4. Eksperci kierownicy	7. Kierownicy wykwalifikowani	10. Kierownicy niewykwalifikowani	+
Mają kapitał, aby zatrudniać pracowników i sami pracują	2. Drobnikapitałiści	5. Ekspercinadzorcy	8. Nadzorcy wykwalifikowani	11. Nadzorcy niewykwalifikowani	0
Mają kapitał, aby pracować na swoim, ale nikogo nie zatrudniają	3. Drobnomieszczaństwo	6. Eksperci	9. Pracownicy wykwalifikowani	12. Pracownicy niewykwalifikowani	-
		+	0	-	
	ZASOBY KWALIFIKACJI				
					ZASOBY ORGANIZACYJNE

Schemat powiązań cech położenia klasowego

Struktura statusu społeczno-ekonomicznego a dyskryminacja

Główne pytania: jak pozycja w strukturze społecznej wpływa na akty dyskryminacji oraz jak te akty wpływają na pozycję

Możliwość przesłanek dyskryminacyjnych w SSE - *povertyism*

- Gorsze traktowanie ludzi ubogich przez nieubogich można zidentyfikować w:
 - **dyskursie publicznym** (np. negatywne stereotypy dotyczące bezrobotnych, mieszkańców domów socjalnych, klientów pomocy społecznej)
 - **zachowaniach**
 - **urzędników publicznych** (np. odbieranie dzieci ze względu na ubóstwo rodziców; traktowanie z góry, bez szacunku i z lekceważeniem)
 - **osób prywatnych** (w skrajnych formach przejawia się w pobiciach i podpaleniach osób bezdomnych)

Przejawy *povertyizmu* w Polsce?

Cytaty ze stron ośrodków pomocy społecznej w Starym Sączu i w Czersku w kontekście projektów aktywizacji zawodowej

- *„Bezrobotnych cechuje apatia, frustracja, postawy roszczeniowe, brak motywacji i aspiracji”*
- *„Beneficjenci pomocy społecznej (zwłaszcza długotrwali) charakteryzują się dużym oporem wobec zmian, niechęcią do podejmowania aktywności, postawą roszczeniową, nieumiejętnością współpracy, brakiem wytrwałości, sprawczości, poczucia obowiązku”*

Interesujące pytanie: czy są to negatywne stereotypy, czy fakty? Z badań postaw roszczeniowych (którymi zajmują się głównie psychologowie) może wynikać, że jakaś część osób bezrobotnych przejawia postawy o cechach wskazanych w cytatach z mniejszą lub większą intensywnością. Nie uprawnia to jednak do uogólnień. Ponadto istotne jest, w jaki sposób u części osób bezrobotnych powstają takie postawy, czy mają je od dziecka, czy może nabyli je poprzez doświadczanie tego, jak ich traktuje i co im oferuje społeczeństwo.

Povertyism – przejawy ogólnie

- „...od subtelnych różnic w traktowaniu przez usługodawców i opinię publiczną, do odmowy zaspokojenia podstawowych potrzeb takich, jak odpowiedni dochód i schronienie, które są traktowane jako podstawowe prawa człowieka przez wspólnotę międzynarodową”

D. Killeen, Is poverty in the UK a denial of people's human rights? Joseph Rowntree Foundation, styczeń 2008

Komentarz: povertyism określono w sposób bardzo zbliżony do tego, jak ujmuje się wykluczenie społeczne w kontekście praw człowieka, w szczególności praw socjalnych

Krytyka formalnej równości praw

- Wskazywanie **aktów łamania formalnej równości w praktyce** przez organy państwa, ale też przez podmioty prywatne (akty dyskryminacji)
- Odwoływanie się do **dużych faktycznych różnic w społeczeństwie**, które sprawiają, że korzystanie z formalnie równych praw może być bardzo nierówne

Dwa sposoby zapewnienia faktycznej równości praw

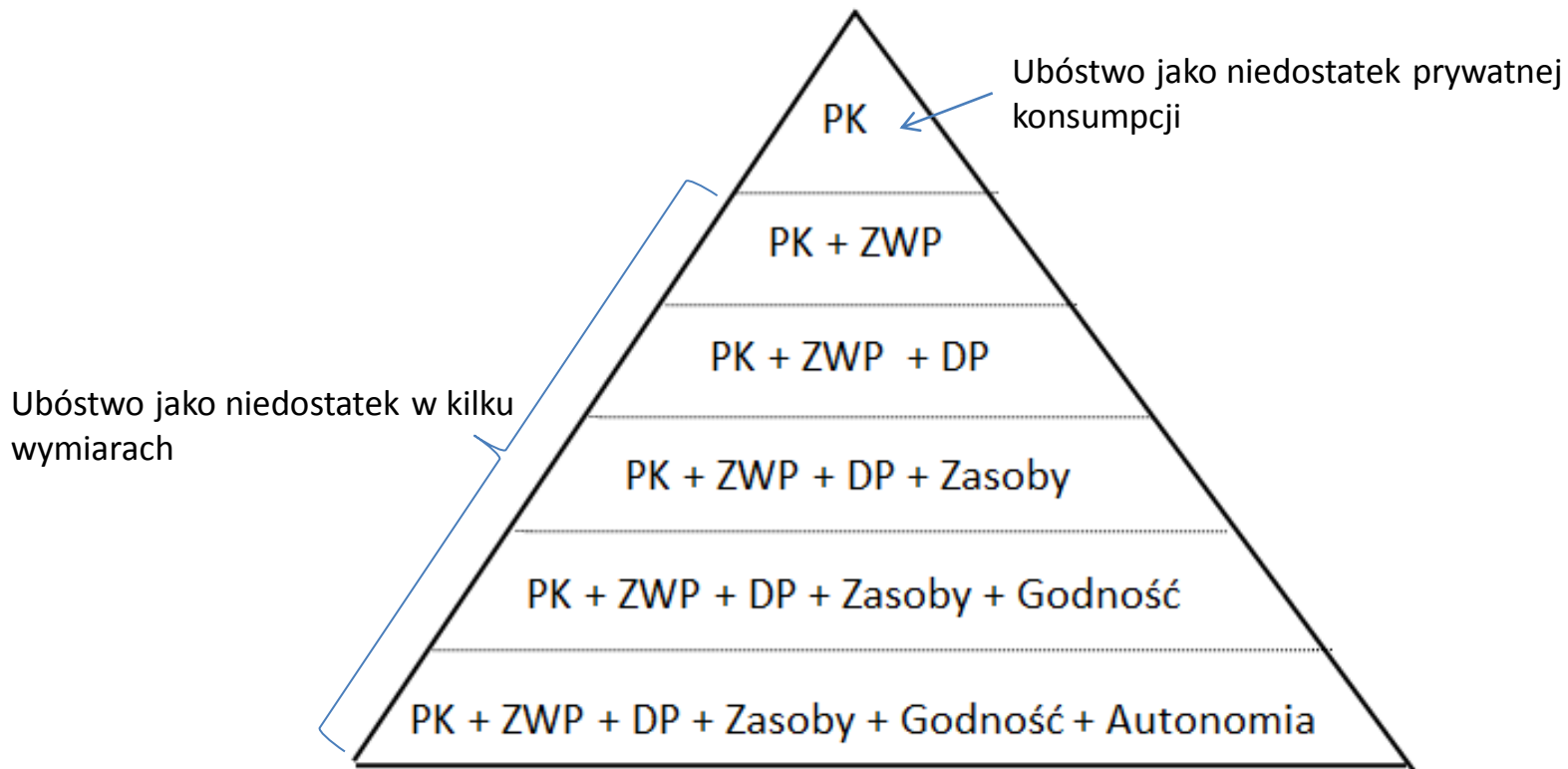
- **Polityka antydyskryminacyjna** – działania normatywne i praktyczne nastawione na minimalizację dyskryminacji publicznej i prywatnej
- **Polityka społeczna** – działania normatywne i praktyczne nastawione na zagwarantowanie obywatelom i mieszkańcom podstawowego bezpieczeństwa w zakresie zaspokojenia podstawowych potrzeb (materialnych, zdrowotnych, edukacyjnych)

Trudności z uwzględnieniem przesłanek SSE w polityce antydyskryminacyjnej

- Elementy SSE decydujące o pozycji jednostki w społeczeństwie (dochody, wykształcenie, zawód) nie są łatwo obserwowalne co utrudnia świadomą dyskryminację
- Elementy SSE są pod kontrolą jednostki (np. może więc ona nimi manipulować)
- Elementy SSE są podstawą dla udziału jednostek w rynku pracy (formalne kwalifikacje), a ten udział warunkuje poziom dochodu, który z kolei wymieniany jest na pożądane zaspokajacze na rynku konsumpcji

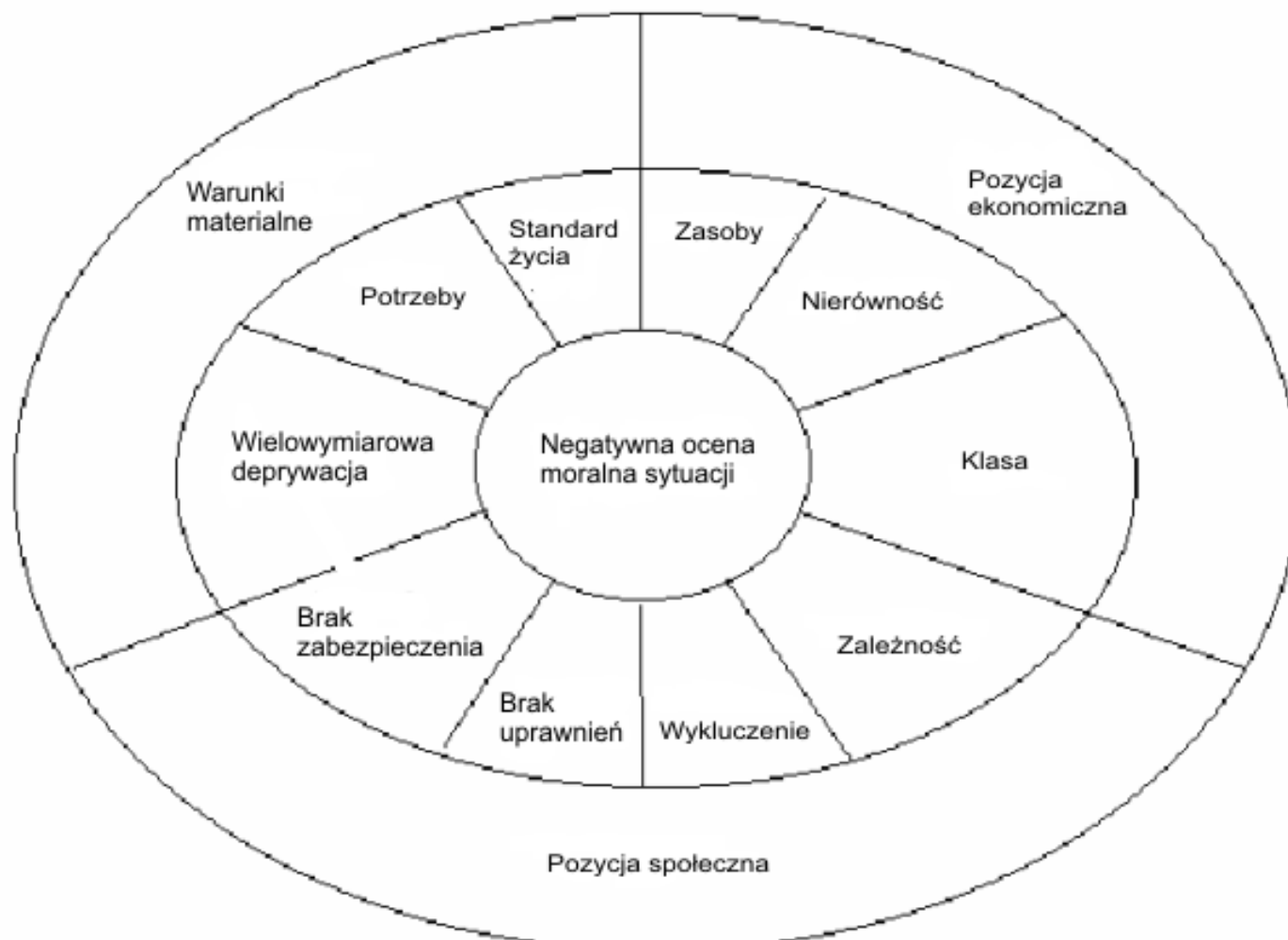
Ubóstwo i wykluczenie społeczne jako
sposoby myślenia o niskim SSE

Wielowymiarowe ujęcia ubóstwa

Oznaczenia: PK – prywatna konsumpcja, ZWP – zasoby wspólne, DP – dobra dostarczane przez państwo.

Wiele sposobów rozumienia ubóstwa

Wykluczenie społeczne jako problemy z uczestnictwem

- *Wykluczenie społeczne to niezdolność do uczestnictwa w uznawanych za ważne aspektach życia społecznego – gospodarczych, politycznych i kulturowych. Skrajne wykluczenie społeczne występuje, gdy niezdolności do uczestnictwa w tych trzech wymiarach życia społecznego mają bardziej charakter wzajemnych wzmocnień niż równoważenia się²*
- *Marginalność to brak uczestnictwa jednostek i grup społecznych w tych sferach życia, w których uzasadnione jest – stosownie do określonych kryteriów – oczekiwanie, że jednostki te i grupy będą w nich uczestniczyły³*
- *Jednostka jest społecznie wykluczona, jeżeli jest ona pod względem geograficznym mieszkańcem tego społeczeństwa, ale 1) z powodów będących poza jej kontrolą nie może uczestniczyć w normalnych aktywnościach obywateli w tym społeczeństwie i 2) chciałaby ona w nich uczestniczyć⁴*

Wola uczestnictwa a stan i możliwość uczestnictwa

<i>Wola uczestnictwa?</i>	<i>Stan uczestnictwa</i>	
	<i>Uczestnictwo</i>	<i>Nieuczestnictwo</i>
<i>Wola uczestnictwa</i>	Uczestnictwo dobrowolne	Nieuczestnictwo wymuszone
<i>Brak woli uczestnictwa</i>	Uczestnictwo wymuszone	Nieuczestnictwo dobrowolne

<i>Wola uczestnictwa?</i>	<i>Możliwość uczestnictwa</i>	
	<i>Może uczestniczyć</i>	<i>Nie może uczestniczyć</i>
<i>Wola uczestnictwa</i>	Uczestnictwo dobrowolne	Chce, ale nie może uczestniczyć
<i>Brak woli uczestnictwa</i>	Nieuczestnictwo dobrowolne	Nieuczestnictwo dobrowolne przy braku jego możliwości

Wykluczenie jako niedobrowolne nieuczestnictwo w czymś ocenianym pozytywnie

<i>Jak ocenić to w czym zachodzi uczestnictwo, czyli przedmiot relacji uczestnictwa?</i>	<i>Stan uczestnictwa</i>	
	<i>Uczestnictwo</i>	<i>Nieuczestnictwo</i>
<i>Pozytywnie</i>	Uczestniczę w czymś co ocenia się pozytywnie, a więc nie ma tu żadnego problemu, mogę w ten sposób wypełniać obowiązki moralne	Nie uczestniczę w czymś co jest oceniane pozytywnie, a więc może być to uznane za problem, gdy uczestnictwo jest zalecane lub uznawane za obowiązek
<i>Negatywnie</i>	Uczestniczę w czymś co oceniane jest negatywnie, a więc może być to uznane za problem ze względu na złamanie zakazu uczestnictwa czy zalecenia nieuczestnictwa	Nie uczestniczę w czymś ocenionym negatywnie, a więc nieuczestnictwo nie jest problemem, a nawet może być zalecane

Wykluczenie w kontekście praw

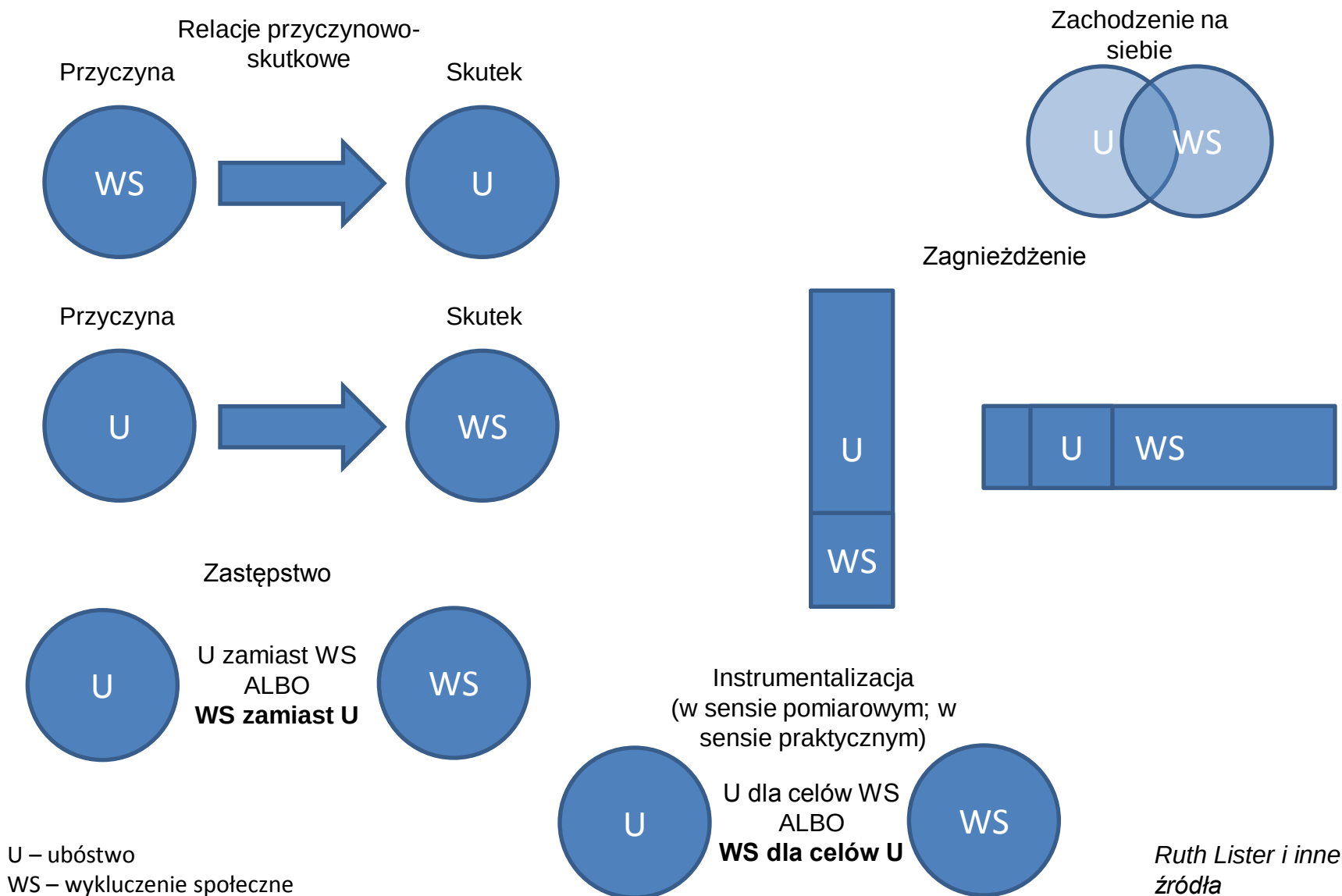
- *Definiujemy wykluczenie społeczne przede wszystkim w związku z prawami społecznymi. Badamy jakie prawa społeczne mają obywatele w kontekście zatrudnienia, mieszkania, ochrony zdrowia; jak skutecznie krajowe polityki umożliwiają obywatelom zabezpieczenie tych praw; jakie są przeszkody wykluczające ludzi z tych praw⁵*
- *Wykluczenie społeczne to odmowa podstawowych praw socjalnych, zapewniających obywatelom pozytywną wolność do uczestnictwa w życiu społecznym i ekonomicznym i przez to nadających znaczenie ich podstawowym wolnościom negatywnym⁶*
- *Wykluczenie społeczne to proces erozji uznania i szacunku dla praw obywatelskich, od których zależą środki do życia i jego poziom. Związane jest to z konfliktami i negocjacjami społecznymi, w których atakuje się i broni określonych uprawnień⁷*

Synteza myślenia o wykluczeniu w perspektywie praw, zasobów, uczestnictwa i ubóstwa

- Realizowane na odpowiednim poziomie **prawa społeczne**, o pełnym zakresie przedmiotowym i podmiotowym, powinny zapewnić każdemu dostęp do szeroko rozumianych **zasobów** (materialnych i niematerialnych), co umożliwia **uczestnictwo** w ważnych instytucjach społecznych, a także chroni ludzi przed **ubóstwem oraz wielowymiarową deprivacją**

Prawa społeczne => zasoby => możliwość
uczestnictwa => ochrona przed ubóstwem
wielowymiarową deprivacją

Ubóstwo a wykluczenie społeczne - możliwe powiązania

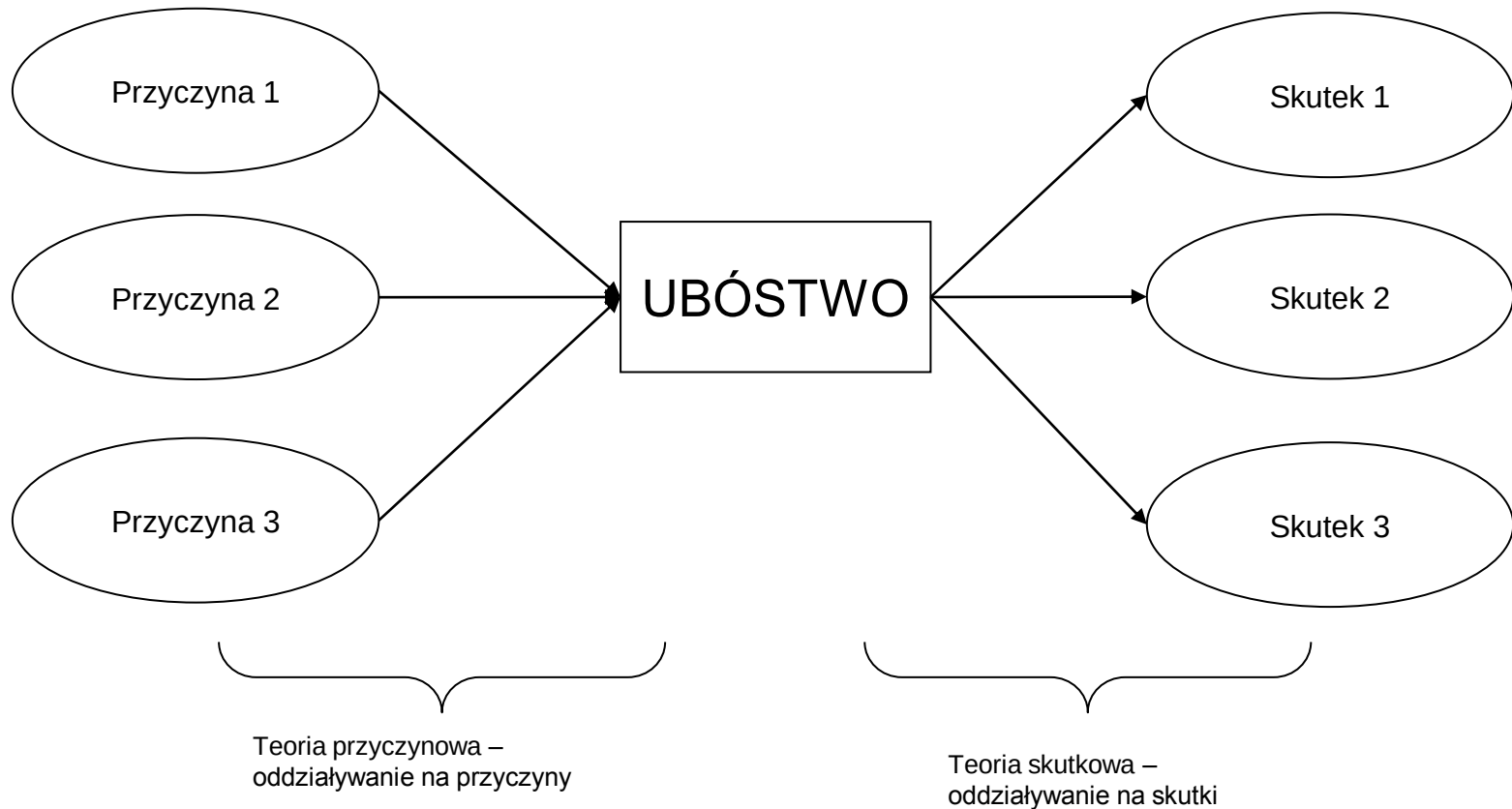

Teorie wyjaśniające ubóstwo i wykluczenie społeczne

Uproszczone wyjaśnianie ubóstwa

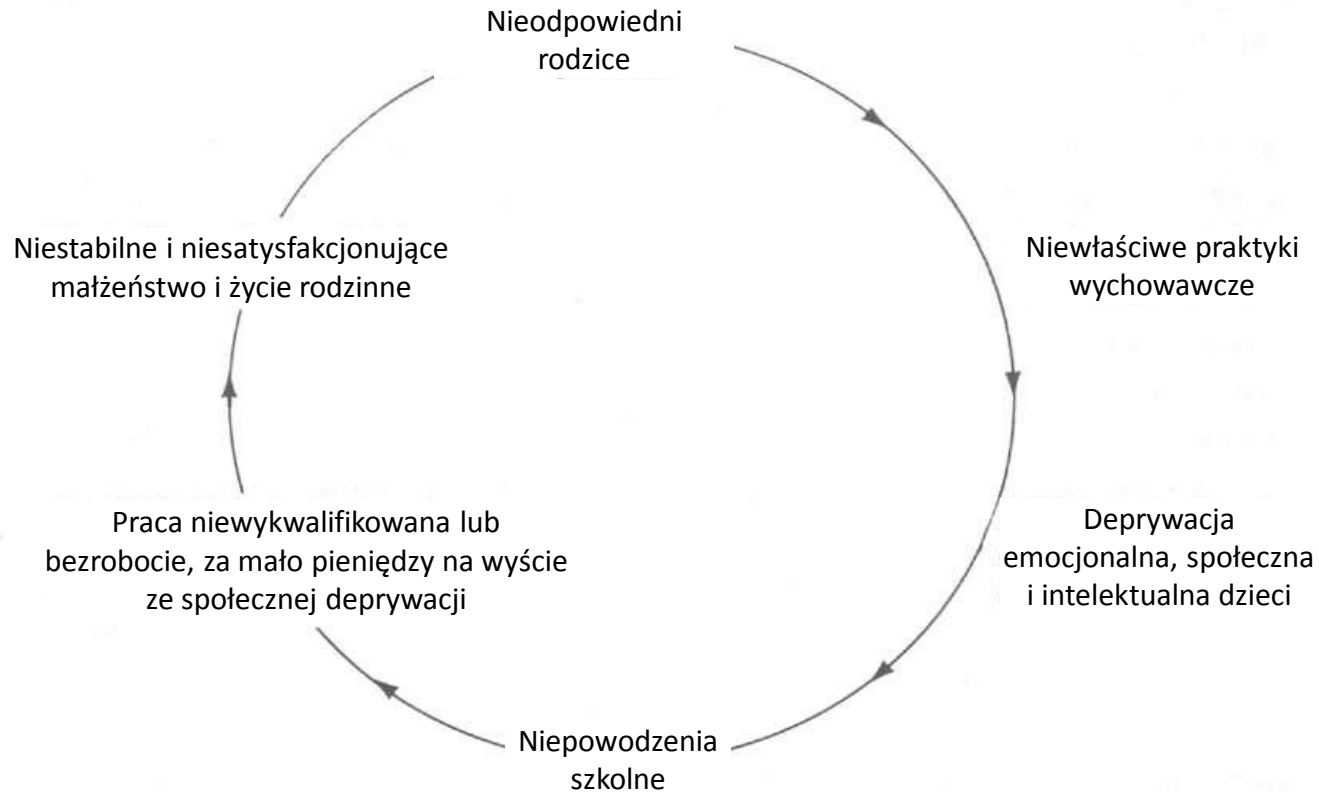
	<i>Jednostka</i>	<i>Społeczeństwo</i>
<i>Wina</i>	Ubodzy są leniwi, niezapobiegliwi, brak im morale	Ubodzy są ofiarami działań innych, ofiarami niesprawiedliwości społecznej
<i>Los</i>	Ubodzy nie mają szczęścia, wola Boga	Ubodzy są ofiarami procesów społecznych i globalnych, których nie da się kontrolować

Teoria przyczynowo-skutkowa ubóstwa

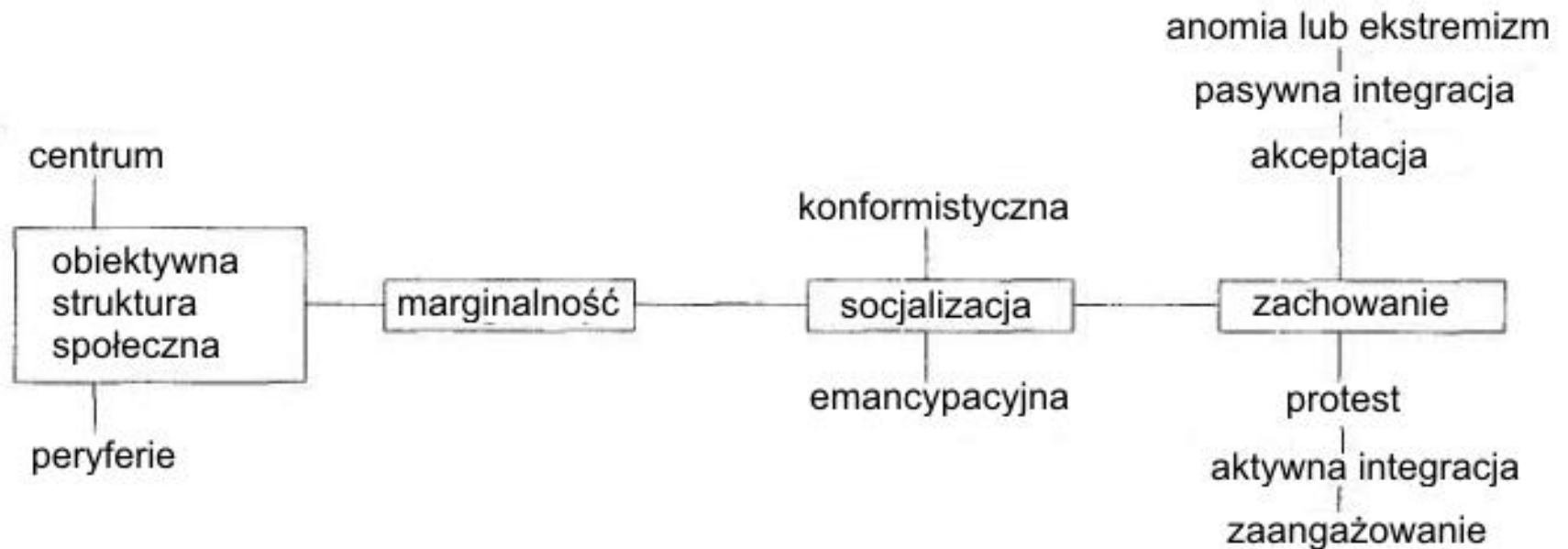

Komentarz: wśród przyczyn może być dyskryminacja – niesprawiedliwa odmowa dostępu do podstawowych zasobów wbrew prawom człowieka. Wśród skutków może być dyskryminacja – ludziom pozbawionym zasobów utrudnia się realizację ich praw

Cykl deprivacji

Wykluczenie jako wynik pozycji w strukturze społecznej z uwzględnieniem socjalizacji i zachowań

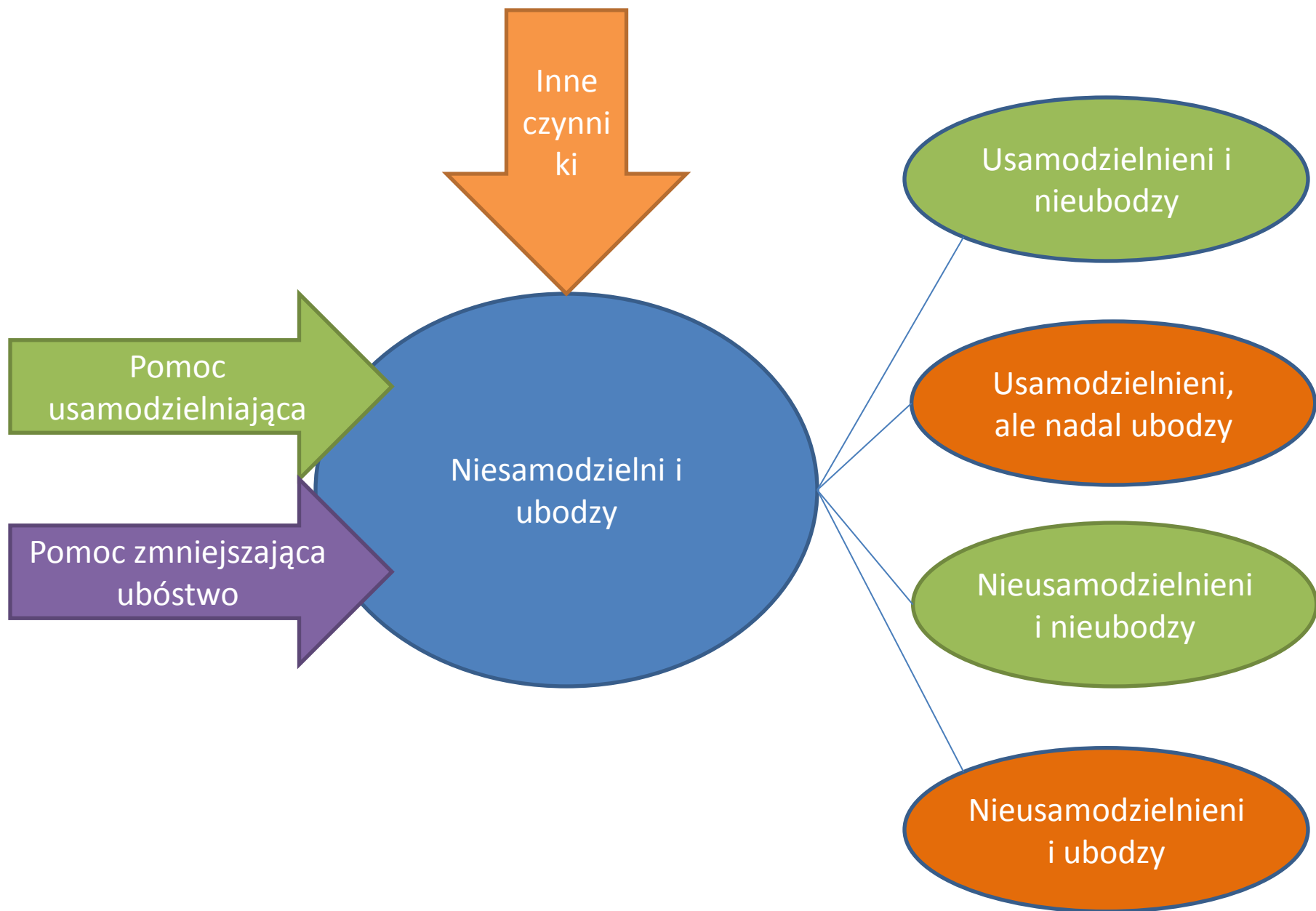

Mahler, 1993

Ubóstwo i wykluczenie społeczne a polityka społeczna

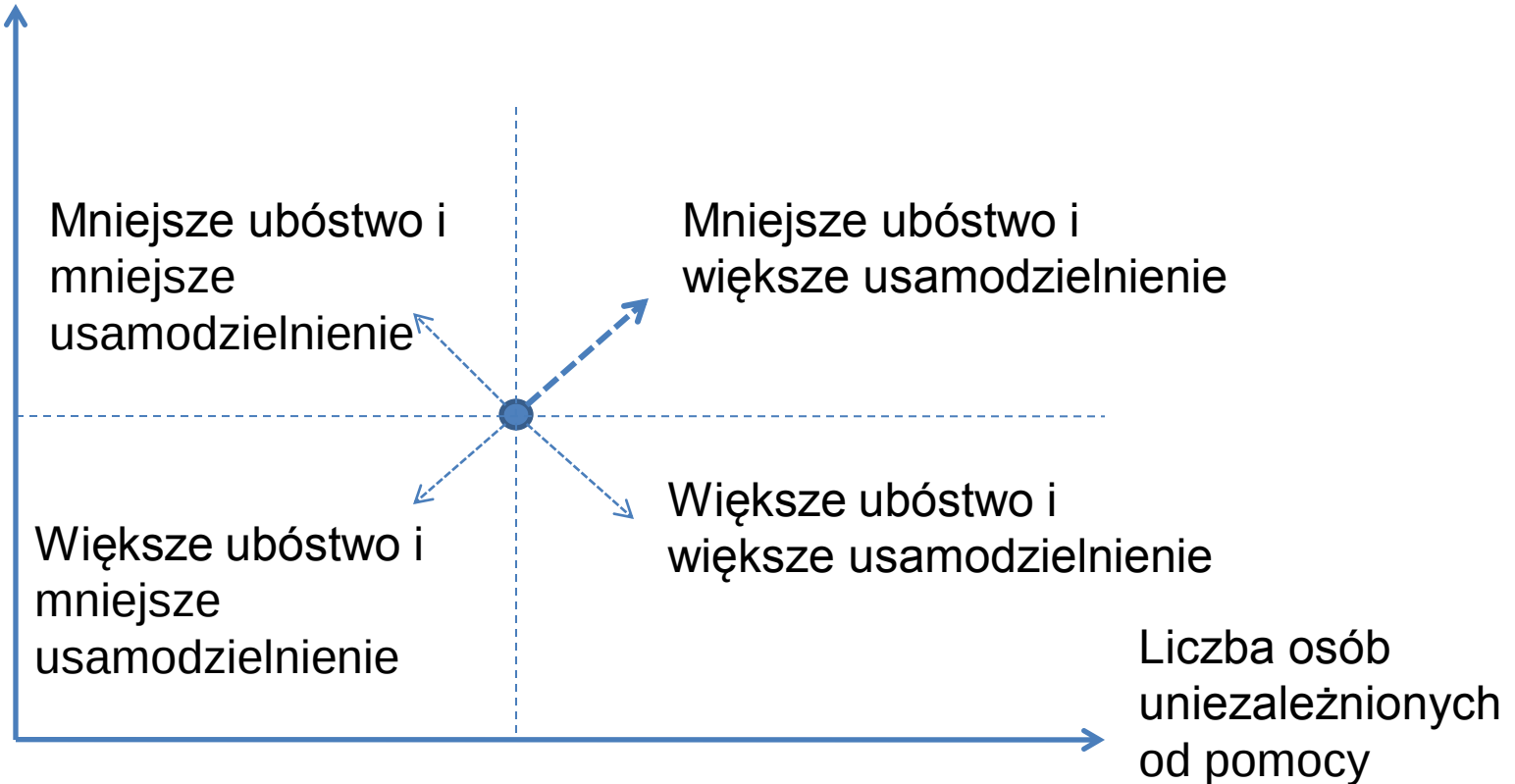
Cele pomocy ubogim

- 1. Zmniejszenie ubóstwa poprzez pomoc**
(łagodzenie ubóstwa)
- 2. Uniezależnienie od pomocy,**
usamodzielnienie (pomoc dla samopomocy)
 - Potencjalna sprzeczność, o ile założymy, że osiągnięcie celu 1 może przeszkadzać w osiągnięciu celu 2 i odwrotnie
 - Dlaczego? Przykładowo, pomoc zmniejszając ubóstwo zmniejsza też przykrości z nim związane, a więc zmniejsza bodźce do samodzielności

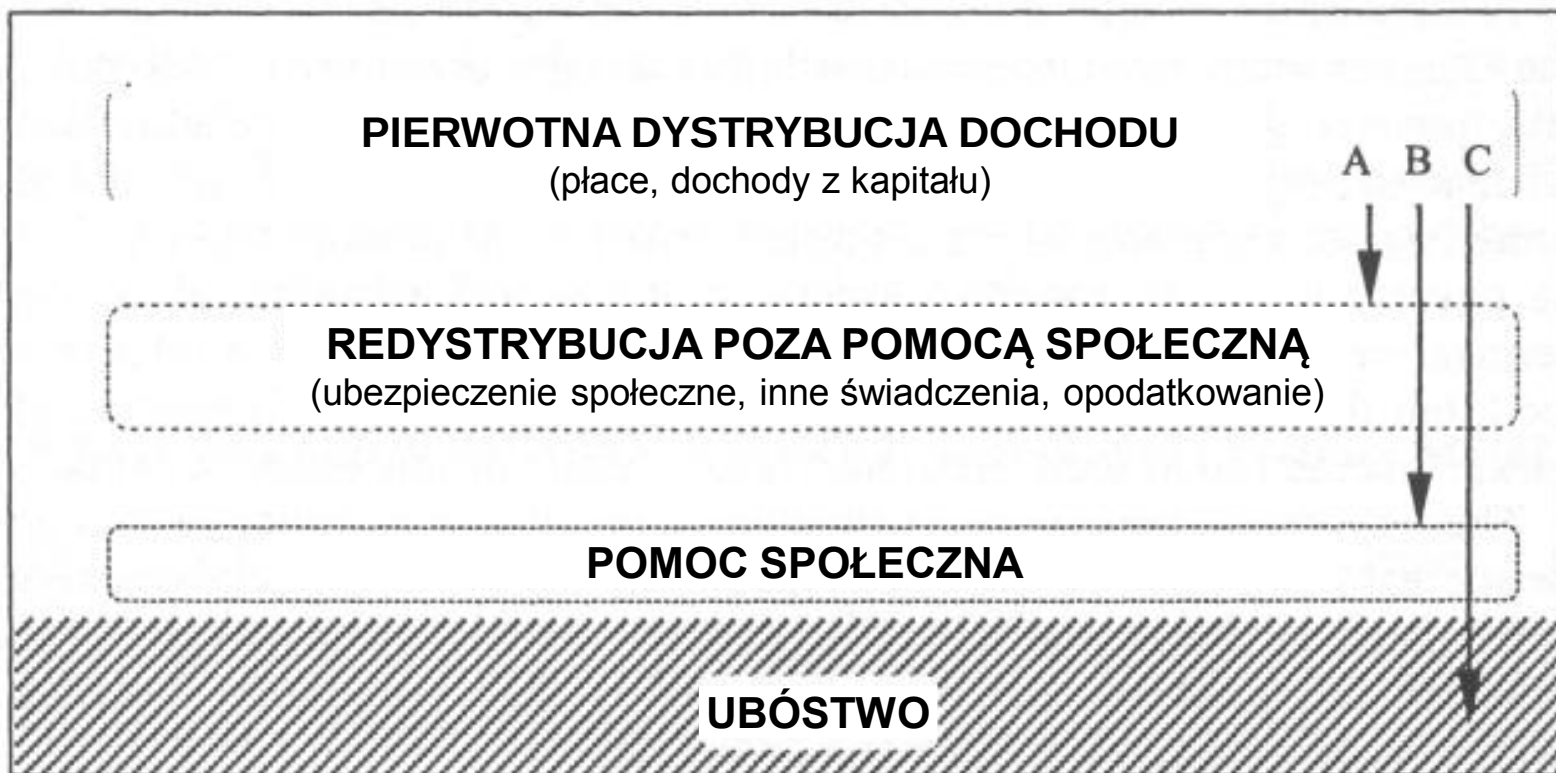

Dwa cele pomocy ubogim

Liczba osób,
których ubóstwo
zmniejszyliśmy

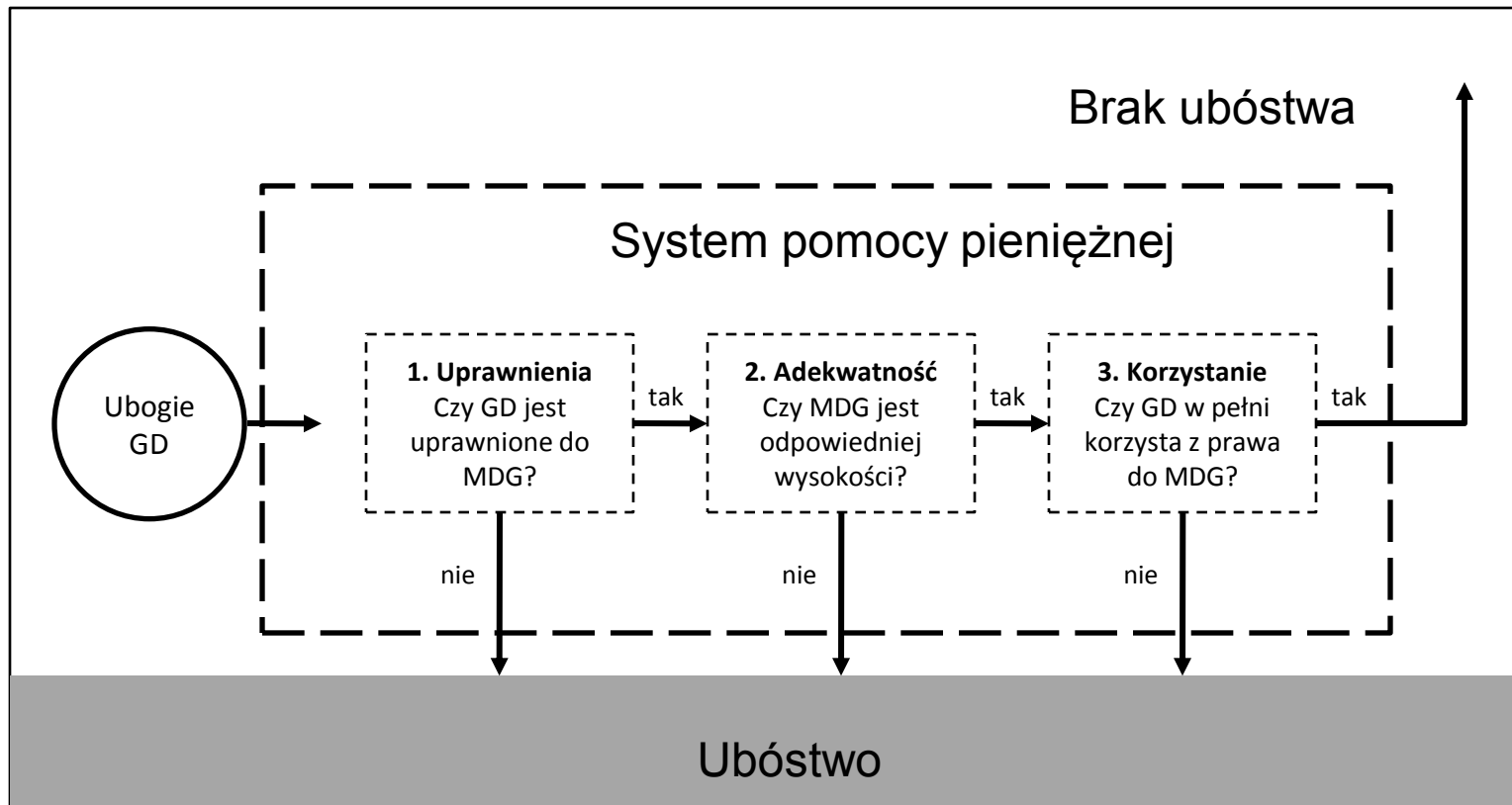
Łagodzenie ubóstwa model uproszczony

Przypadki A, B – system zapobiegł popadnięciu w ubóstwo

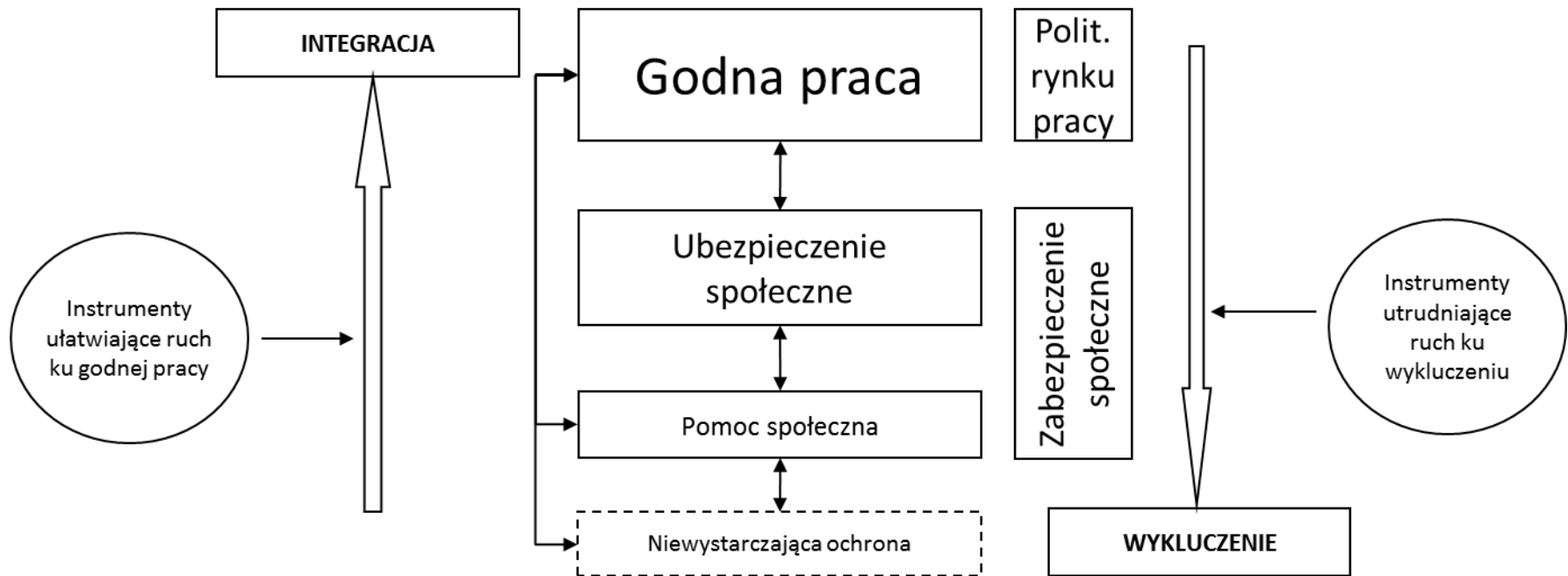
Przypadek C – system nie zapobiegł ubóstwu

Uproszczony model skutecznego łagodzenia ubóstwa

MDG – minimalny dochód gwarantowany

Ubóstwo i wykluczenie a polityka społeczna – synteza

Niewystarczająca ochrona

- 1) Ubodzy pracownicy (niegodna praca, praca niskiej jakości pod względem wynagrodzenia)
- 2) Ubodzy pracownicy lub ubodzy poza pracą i niekorzystający z zabezpieczenia społecznego
- 3) Ubodzy pracownicy lub ubodzy poza pracą i nie objęci zabezpieczeniem społecznym
- 4) Ubodzy pracownicy lub poza pracą, objęci zabezpieczeniem i korzystający z niego, ale nadal ubodzy